נְקַלְקֵל אֶת הַשֻּׁפָּע, וְנִקְבַּע עִתִּים לַתּוֹרָה בְּכָל יוֹם וּלְהִתְפַּלֵּל בְּצִבּוּר, וּמִתּוֹךְ כָּךְ נִזְכֶּה לְהַבְרָכָה שֶׁיִּתֵּן וַיַּחֲזֹר וְיִתֵּן, וְנִזְכֶּה לְקַבֵּל פְּנֵי מָשִׁיחַ אָמֵן כֵּן יְהִי רָצוֹן:

וַיֵּצֵא

וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וַיֵּלֶךְ חָרָנָה. וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם (כח, י–יא).

פֵּרֵשׁ רַשִׁ״י זַ״ל, וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם, רַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ (ברכות כו, ב) לְשׁוֹן תְּפִלָּה, כְּמוֹ וְאַל תִּפְגַּע בִּי (ירמיהו ז, טז), וְלָמַדְנוּ שֶׁתִּקֵּן תְּפִלַּת עַרְבִית. עוֹד כָּתַב רַשִׁ״י זַ״ל, וְשִׁנָּה הַכָּתוּב וְלֹא כָּתַב ׳וַיִּתְפַּלֵּל׳ לְלַמֶּדְךָ שֶׁקְּפָצָה לוֹ הָאָרֶץ וְכוּ׳. וּלְהַלָּן (פסוק יז) כָּתַב רַשִׁ״י לְיַשֵּׁב לְשׁוֹן ׳וַיִּפְגַּע׳, שֶׁבָּא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ לְקָרְאתוֹ עַד בֵּית אֵל, וְזֶהוּ ׳וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם׳, וְאִם תֹּאמַר כְּשֶׁעָבַר יַעֲקֹב עַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ מַדּוּעַ לֹא עִכְּבוֹ שָׁם, אֵיהוּ לָא יָהֵיב לְבֵיהּ לְהִתְפַּלֵּל בַּמָּקוֹם שֶׁהִתְפַּלְּלוּ אֲבוֹתָיו וּמִן הַשָּׁמַיִם יְעַכְּבוּהוּ, אֵיהוּ עַד חָרָן אֲזַל, וּקְרָא מוֹכִיחַ ׳וַיֵּלֶךְ חָרָנָה׳, כִּי מָטָא לְחָרָן אֲמַר, אֶפְשָׁר שֶׁעָבַרְתִּי עַל מָקוֹם שֶׁהִתְפַּלְּלוּ אֲבוֹתַי וְלֹא הִתְפַּלַּלְתִּי בּוֹ, יְהַב דַּעְתֵּהּ לְמֶהְדַּר, וְחָזַר עַד בֵּית אֵל וְקָפְצָה לוֹ הָאָרֶץ וְכוּ׳, וְהוּא הַר הַמּוֹרִיָּה שֶׁהִתְפַּלֵּל בּוֹ אַבְרָהָם, וְהוּא הַשָּׂדֶה שֶׁהִתְפַּלֵּל בּוֹ יִצְחָק (רש״י חולין צא, ב ד״ה שהתפללו), וְכֵן אָמְרוּ בַּגְּמָרָא (פסחים פח, א) לְכוּ נַעֲלֶה וְגוֹ׳ (ישעיהו ב, ג), לֹא כְּאַבְרָהָם שֶׁקָּרָאוֹ הַר, וְלֹא כְּיִצְחָק שֶׁקָּרָאוֹ שָׂדֶה, אֶלָּא כְּיַעֲקֹב שֶׁקָּרָאוֹ בֵּית אֵל, עַד כָּאן דִּבְרֵיהֶם. וּבֶאֱמֶת יֵשׁ לְהָבִין, לָמָּה יַעֲקֹב אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם לֹא הִתְפַּלֵּל מִיָּד עַל מָקוֹם שֶׁהִתְפַּלְּלוּ אֲבוֹתָיו, וְרַק לְאַחַר מִכֵּן נִזְכַּר וְיָהֵיב דַּעְתֵּהּ לְמֶהְדַּר. גַּם יֵשׁ לְהָבִין, מַה הַכַּוָּנָה בְּאָמְרָם זַ״ל אַבְרָהָם קְרָאוֹ הַר וְכוּ׳, וּמַה הַחִלּוּק בֵּין אַבְרָהָם וְיִצְחָק שֶׁקָּרְאוּהוּ הַר וְשָׂדֶה, לְבֵין יַעֲקֹב שֶׁקָּרָאוֹ בֵּית אֵל.

ב׳ מדרגות בתפילה

וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ בְּדֶרֶךְ זֶה, דְּהִנֵּה נוֹדַע שֶׁיֶּשְׁנָם שְׁנֵי מִינֵי תְּפִלּוֹת, הָאַחַת הִיא תְּפִלָּה פְּשׁוּטָה עַל עִנְיְנֵי גַּשְׁמִיּוּת בְּעִקָּר, וְעַל זֶה אִיתָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ (תיקוני זוהר כב, א) צָוְחִין כְּכַלְבֵי הַב הַב. אַךְ הַמַּדְרֵגָה הַגְּדוֹלָה הַנִּרְצֵית הִיא שֶׁהַתְּפִלָּה תִּהְיֶה רַק עַל כְּבוֹד שָׁמַיִם. וּכְמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ **כ״ק אאמו״ר זצללה״ה** מַאֲמַר הַכָּתוּב (דברים ג, כג) ״וָאֶתְחַנַּן אֶל ה׳ בָּעֵת הַהִיא״, כִּי הַתְּפִלָּה צָרִיךְ לִהְיוֹת בִּבְחִינַת ׳אֶל ה׳׳, הַיְנוּ עַל כְּבוֹד שָׁמַיִם, וּבִפְרָט בַּדּוֹרוֹת שֶׁקֹּדֶם יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ,

שֶׁהָעִקָּר לְתַקֵּן תְּפִלּוֹת יִשְׂרָאֵל, וְזֶהוּ ׳בָּעֵת הַהִיא׳ הַכַּוָּנָה לְהָעֵת שֶׁקֹּדֶם הַגְּאֻלָּה, עַד כָּאן דִּבְרֵי קָדְשׁוֹ.

שייכות התפילה עם מצוות ביכורים

וּבְזֶה אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ מִדְרָשׁ מָפְלָא בְּעִנְיַן בִּכּוּרִים (תנחומא כי תבא א), צָפָה מֹשֶׁה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וְרָאָה שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ עָתִיד לֵחָרֵב וְהַבִּכּוּרִים עֲתִידִין לִפָּסֵק, עָמַד וְהִתְקִין לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיִּהְיוּ מִתְפַּלְּלִין שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים בְּכָל יוֹם. וְקָשֶׁה, הֲרֵי נוֹדַע שֶׁהַתְּפִלּוֹת אָבוֹת תִּקְנוּם (ברכות כו, ב), וְלֹא מֹשֶׁה. גַּם יֵשׁ לְהָבִין, מַה שַּׁיָּכוּת יֵשׁ בֵּין בִּכּוּרִים לִתְפִלָּה, שֶׁרָאָה מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם לְהַעֲמִיד אֶת עִנְיַן הַתְּפִלָּה בִּמְקוֹם בִּכּוּרִים.

אָבֵן אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ, דְּהִנֵּה עִנְיַן מִצְוַת בִּכּוּרִים הוּא עַל מְנָת לְהַרְבּוֹת כְּבוֹד שָׁמַיִם, כִּדְאִיתָא (ביכורים ג, א, רש״י דברים כו, ב) אָדָם יוֹרֵד לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ וְרוֹאֶה תְּאֵנָה שֶׁבִּכְּרָה כּוֹרֵךְ עָלֶיהָ גֶּמִי. דְּהָעִנְיָן בָּזֶה הוּא שֶׁיִּתֵּן לִבּוֹ עַל כְּבוֹד שָׁמַיִם, דְּאַף אַחַר שֶׁעָבַד וְיָגַע בְּשָׂדֵהוּ, מִכָּל מָקוֹם אֶת הָרֵאשִׁית צָרִיךְ לְמְסֹר לַשָּׁמַיִם וְלִתֵּן לַכֹּהֵן. וְזֶה מְרֻמָּז בְּמַה שֶּׁאָמְרוּ ׳כּוֹרֵךְ עָלֶיהָ גֶּמִי׳, ג׳מ׳י׳ נוֹטָרִיקוֹן גְּדוֹלִים מַעֲשֵׂי ה׳ (תהלים קיא, ב. וכן הוא באוצר החיים [קאמרנא] משפטים).

וְהִנֵּה עַתָּה לְאַחַר שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אִם כֵּן מַמָּה נוֹכַל לִלְמֹד עִנְיַן כְּבוֹד שָׁמַיִם, עַל כֵּן מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם אֲשֶׁר צָפָה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְרָאָה בְּדַעְתּוֹ אֶת כָּל זֹאת, עָמַד וְהִתְקִין לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיִּהְיוּ מִתְפַּלְּלִין וְכוּ׳. וְהֵינוּ שֶׁמֹּשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם רָאָה וְלָמַד מֵעִנְיַן הַבִּכּוּרִים, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דּוֹרֵשׁ מֵאִתָּנוּ שֶׁנִּתֵּן לִבֵּנוּ עַל כְּבוֹד שָׁמַיִם. וְלָמַד מִכָּךְ לְעִנְיַן הַתְּפִלָּה שֶׁעִקָּרָהּ צָרִיךְ לִהְיוֹת עַל כְּבוֹד שָׁמַיִם, כַּנִּזְכָּר. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ ׳עָמַד וְהִתְקִין לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיִּהְיוּ מִתְפַּלְּלִין שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים בְּכָל יוֹם׳ הַיְנוּ לֹא שֶׁבָּא מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם לְיַסֵּד הַתְּפִלּוֹת לָרִאשׁוֹנָה, שֶׁכֵּן תְּפִלּוֹת אָבוֹת תִּקְנוּם, אֶלָּא הוּא תִּקֵּן אֶת הַתְּפִלּוֹת הַקְּדוּמוֹת מִכְּבָר, וְהוֹרָה אֶת הַדֶּרֶךְ הֵיאַךְ צָרִיךְ לִהְיוֹת עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה בִּשְׁלֵמוּתָהּ, וְהוּא לְהִתְפַּלֵּל אַךְ וְרַק עַל כְּבוֹד שָׁמַיִם.

מדרגת תפילת האבות

וּבָזֶה יוּבַן מַה שֶּׁאָמְרוּ זַ״ל, לֹא כְּאַבְרָהָם שֶׁקָּרָאוֹ הַר וְלֹא כְּיִצְחָק שֶׁקָּרָאוֹ שָׂדֶה וְכוּ׳, פֵּרוּשׁ, שֶׁאַבְרָהָם וְיִצְחָק קָרְאוּ לְהַר הַמֹּרִיָּה שֶׁהוּא הָיָה לָהֶם מָקוֹם תְּפִלָּה, בְּחִינַת ׳הַר׳ וְ׳שָׂדֶה׳, הַיְנוּ שֶׁאַבְרָהָם וְיִצְחָק בְּגֹדֶל קְדֻשָּׁתָם וּמַדְרֵגָתָם, יָכְלוּ לְהִתְפַּלֵּל עַל דְּבָרִים גַּשְׁמִיִּים, וּבְכָל זֹאת לְכַוֵּן אֶת לִבָּם לְהִתְפַּלֵּל רַק עַל כְּבוֹד שָׁמַיִם, דְּהֵינוּ שֶׁבָּעֵת שֶׁהִתְפַּלְּלוּ עַל הַדְּבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים כִּוְּנוּ לְהִתְפַּלֵּל עֲבוּר כְּבוֹד שָׁמַיִם שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם. וְאוּלָם דָּבָר זֶה הוּא מַדְרֵגָה גְּדוֹלָה, אֲשֶׁר רַק צַדִּיקִים קַדְמוֹנִים הִתְהַלְּכוּ בָּהּ כַּיָּדוּעַ.

ביאור ענין 'יעקב תיקן תפילת ערבית'

אָכֵן יַעֲקֹב אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם בָּחַר שֶׁבָּאָבוֹת, צָפָה בְּרוּחַ קָדְשׁוֹ שֶׁבִּירִידַת הַדּוֹרוֹת יִתְמַעֲטוּ לְבָבוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְיִהְיוּ דּוֹרוֹת שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לְהַשִּׂיג אֶת הַמַּדְרֵגָה הַנִּזְכֶּרֶת, לְהִתְפַּלֵּל עַל דְּבָרִים גַּשְׁמִיִּים וּלְכַוֵּן בָּהֶם לִכְבוֹד שָׁמַיִם, וְעַל כֵּן עָמַד וְתִקֵּן שֶׁהַתְּפִלּוֹת יִהְיוּ בִּבְחִינַת 'בֵּית אֵל', דְּהַיְנוּ שֶׁיִּתְפַּלְּלוּ אַךְ וְרַק עַל עִנְיְנֵי כְּבוֹד שָׁמַיִם, וְשֶׁלֹּא לְעָרֵב וּלְהִתְפַּלֵּל עַל דְּבָרִים גַּשְׁמִיִּים. וְזֶהוּ 'אֵיהוּ לָא יָהֵיב לִבֵּיהּ לְהִתְפַּלֵּל בְּמָקוֹם שֶׁהִתְפַּלְּלוּ אֲבוֹתָיו', כִּי לֹא רָצָה לְתַקֵּן עוֹד תְּפִלָּה לְהִתְפַּלֵּל עַל עִנְיְנֵי גַּשְׁמִיּוּת. וְזֶהוּ הָעִנְיָן שֶׁבַּתְּחִלָּה עָבַר עַל מָקוֹם שֶׁהִתְפַּלְּלוּ אֲבוֹתָיו וְלֹא הִתְפַּלֵּל, אֲבָל לְאַחַר מִכֵּן חָשַׁב בְּלִבּוֹ, 'אֶפְשָׁר שֶׁעָבַרְתִּי עַל מָקוֹם שֶׁהִתְפַּלְּלוּ אֲבוֹתַי וְלֹא הִתְפַּלַּלְתִּי בּוֹ', דְּהַיְנוּ שֶׁנִּתְעוֹרֵר שֶׁכְּדַאי לְהִתְפַּלֵּל וּלְתַקֵּן תְּפִלָּה מְיֻחֶדֶת, אֲשֶׁר בָּזֶה יוּכַל לְהַעֲלוֹת אֶת תְּפִלָּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּכָל הַדּוֹרוֹת, אֲפִלּוּ כְּשֶׁיֵּעָרְבוּ מַחֲשָׁבוֹת גַּשְׁמִיּוּת, שֶׁיּוּכְלוּ לְכַוֵּן עַל כְּבוֹד שָׁמַיִם.

וְזֶה שֶׁכָּתַב רַשִׁ"י זַ"ל 'לָמַדְנוּ שֶׁתִּקֵּן תְּפִלַּת עַרְבִית', הַיְנוּ עַל פִּי מַאֲמַר חֲזַ"ל (ברכות כז, ב) תְּפִלַּת עַרְבִית רְשׁוּת, 'רְשׁוּת' רוֹמֵז לְדִבְרֵי הָרְשׁוּת וּדְבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים, וְיַעֲקֹב אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם תִּקֵּן תְּפִלַּת עַרְבִית, הַיְנוּ שֶׁבַּעֲבוֹדָתוֹ תִּקֵּן וּפָעַל לְדוֹרוֹת, לְתַקֵּן גַּם בְּחִינַת תְּפִלַּת עַרְבִית שֶׁהִיא בְּחִינַת 'רְשׁוּת', דְּהַיְנוּ תְּפִלּוֹת כָּאֵלּוּ הַנֶּאֱמָרוֹת מִתּוֹךְ מַחֲשָׁבוֹת בְּעִנְיְנֵי גַּשְׁמִיּוּת, אֶת אֵלּוּ הַתְּפִלּוֹת תִּקֵּן יַעֲקֹב אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, לְהַעֲלוֹתָם לְרָצוֹן לִפְנֵי אֲדוֹן כֹּל. וְזֶהוּ שֶׁאֶת זֹאת שֶׁתִּקֵּן יַעֲקֹב תְּפִלַּת עַרְבִית דָּרְשׁוּ חֲזַ"ל מֵהַכָּתוּב 'וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם', דְּ'מָקוֹם' הַיְנוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, מְקוֹמוֹ שֶׁל עוֹלָם (בראשית רבה סח, ט), וְהַיְנוּ שֶׁתְּפִלַּת יַעֲקֹב אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם הָיְתָה עֲבוּר כְּבוֹד הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא, וְאֶת זֹאת הַתְּפִלָּה תִּקֵּן לְדוֹרוֹת, בְּחִינַת וָאֶתְחַנַּן אֶל ה', לְהִתְפַּלֵּל אַךְ וְרַק עַל כְּבוֹדוֹ יִתְבָּרַךְ.

ה' יִתְבָּרַךְ יַעַזְרֵנוּ, שֶׁנּוּכַל לְכַוֵּן דַּעְתֵּנוּ וּלְהִתְפַּלֵּל עַל כְּבוֹד שָׁמַיִם, וּבִיחוּד בַּזְּמַנִּים הַלָּלוּ שֶׁכְּבוֹד שָׁמַיִם מִתְחַלֵּל, וְכַאֲשֶׁר אָנוּ עוֹמְדִים קָרוֹב מַמָּשׁ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, שֶׁהָעִקָּר לְתַקֵּן עִנְיַן הַתְּפִלָּה שֶׁתִּהְיֶה עַל כְּבוֹד שָׁמַיִם, וּכְמוֹ שֶׁהוּבָא לְעֵיל עַל פָּסוּק "וָאֶתְחַנַּן אֶל ה' בָּעֵת הַהִיא", דְּקָאֵי עַל יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ, כְּמוֹ שֶׁאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ (בראשית רבה עז, א) "וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ" (לב, כה) מַה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּתוּב בּוֹ (ישעיה ב, יז) "וְנִשְׂגַּב ה' לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא" אַף יַעֲקֹב "וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ", הַיְנוּ שֶׁעַל יְדֵי זֶה שֶׁיַּעֲקֹב שֶׁהֵם כְּלַל יִשְׂרָאֵל, יִהְיֶה בִּבְחִינַת 'לְבַדּוֹ', דְּהַיְנוּ שֶׁיִּתְנַהֲגוּ בַּעֲבוֹדָתָם בִּלְתִּי לַה' לְבַדּוֹ, וְלֹא יֵעָרְבוּ שָׁם כַּוָּנוֹת אֲחֵרוֹת כִּי אִם אַךְ וְרַק עֲבוּר כְּבוֹד שָׁמַיִם, מִתּוֹךְ כָּךְ יִקַּיֵּם "וְנִשְׂגַּב ה' לְבַדּוֹ" בִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ, וְזֶה יִקָּרֵב הַקֵּץ אָמֵן:

וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיָּלֶן שָׁם כִּי בָא הַשֶּׁמֶשׁ (כח, יא).

פֵּרֵשׁ רַשִׁ״י, רַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ לְשׁוֹן תְּפִלָּה, כְּמוֹ (ירמיה ז טז) וְאַל תִּפְגַּע בִּי, וְלָמַדְנוּ שֶׁתִּקֵּן תְּפִלַּת עַרְבִית. וְצָרִיךְ לְהָבִין מַהוּ הַשַּׂיָכוּת שֶׁל תֵּבַת ׳פְּגִיעָה׳ לְעִנְיַן תְּפִלָּה, דִּבְשִׁלָּמָא בִּשְׁאָר לְשׁוֹנוֹת שֶׁמָּצִינוּ שֶׁנִּקְרֵאת בָּהֶם תְּפִלָּה, מִבְּאָר הַשַּׂיָכוּת שֶׁלָּהֶם עִם עִנְיַן תְּפִלָּה, כְּמוֹ (דברים ט, יח) וָאֶתְנַפַּל לִפְנֵי ה׳, (דברים ג, כג) וָאֶתְחַנַּן אֶל ה׳, שֶׁהֵם לְשׁוֹנוֹת הַמּוֹרוֹת עַל עִנְיַן תְּפִלָּה, אַךְ מַה עִנְיַן פְּגִיעָה לִתְפִלָּה. [דְּבַמְפָרְשִׁים כָּתְבוּ דְּעִנְיָנוֹ הוּא עִנְיַן בַּקָּשָׁה כְּמוֹ (כג, ח) וּפְגָעוּ לִי בְּעֶפְרוֹן, אַךְ דָּבָר זֶה גּוּפָא צָרִיךְ בֵּאוּר, לָמָּה נֶאֱמַר זֹאת בְּדֶרֶךְ רֶמֶז בְּלָשׁוֹן שֶׁל פְּגִיעָה, וְלֹא נֶאֱמַר לְהֶדְיָא וַיְבַקֵּשׁ. וְעוֹד דְּפַשְׁטוּת לְשׁוֹן פְּגִיעָה בֵּאֵר בְּסֵפֶר הַשֳּׁרָשִׁים לְרַדַ״ק (ערך פגע), דְּפֵרוּשׁוֹ הוּא עִנְיַן פְּגִישָׁה, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בַּכָּתוּב (ישעיהו סד, ד) פָּגַעְתָּ אֶת שָׂשׂ וְעֹשֵׂה צֶדֶק, שֶׁפֵּרוּשׁוֹ פָּגַעְתָּ וּמָצָאתָ מִי שֶׁהָיָה שָׂשׂ וְשָׂמֵחַ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְעוֹשֵׂה צֶדֶק, וְהוּא רֶמֶז לְאַבְרָהָם אָבִינוּ וּשְׁאָר הַצַּדִּיקִים אַחֲרָיו שֶׁהָיוּ זוֹכְרִים אוֹתְךָ בְּעֵת הַכַּעַס בְּמִדּוֹתֶיךָ הַיְדוּעוֹת, שֶׁהֵם חַנּוּן וְרַחוּם אֶרֶךְ אַפַּיִם].

אימתי מבטלים הצדיקים את מידת הדין

וְאֶפְשָׁר לְבָאֵר, דְּהִנֵּה הַצַּדִּיק הָאֱמִתִּי שְׁמִתְפַּלֵּל אַךְ וְרַק לְמַעַן כְּבוֹד שָׁמַיִם, אֵינוֹ חָפֵץ לַעֲשׂוֹת שִׁנּוּי כִּבְיָכוֹל בְּדַעְתּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאִם כֵּן בֶּאֱמֶת אֵיךְ צַדִּיקִים יְכוֹלִים לְהִתְפַּלֵּל לְהַמְתִּיק אֶת מִדַּת הַדִּין, בְּעֵת שֶׁצָּרִיךְ לְבַקֵּשׁ מִלְּפָנָיו יִתְבָּרַךְ, אֶלָּא הֱיוֹת וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוֹצֶה בִּתְפִלָּתָן שֶׁל צַדִּיקִים (יבמות סד, א), לָכֵן הוּא מַרְאֶה לְהַצַּדִּיק שֶׁהוּא צָרִיךְ לְהִתְפַּלֵּל לְבַטֵּל מִדַּת הַדִּין. וְזֶה הַכַּוָּנָה בִּלְשׁוֹן ׳וַיִּפְגַּע׳, הַכַּוָּנָה לוֹמַר, שֶׁהַצַּדִּיק הוֹלֵךְ בַּדֶּרֶךְ שֶׁלּוֹ אַךְ וְרַק לַעֲבֹד וְלַעֲשׂוֹת הַכֹּל לְמַעַן כְּבוֹד שְׁמוֹ לִשְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ, אֶלָּא שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַזְמִין לוֹ פֶּגַע הַמַּפְרִיעוֹ לְבַל יֵלֵךְ בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה, כְּדֵי לְהָרְאוֹת לוֹ בְּכָךְ שֶׁהוּא צָרִיךְ עַתָּה לְהִתְפַּלֵּל לְבַטֵּל מִדַּת הַדִּין. וְזֶה לוֹמְדִים מִלְּשׁוֹן ׳פְּגִיעָה׳, הַמּוֹרֶה עַל תְּפִלַּת הַצַּדִּיקִים, עַל דֶּרֶךְ שֶׁמָּצִינוּ בְּיַעֲקֹב אָבִינוּ, שֶׁהִזְמִין לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פֶּגַע בְּדַרְכּוֹ וְשָׁקְעָה לוֹ חַמָּה פִּתְאוֹם שֶׁלֹּא בְּעוֹנָתָהּ, וּבְשֶׁל כָּךְ הִתְפַּלֵּל וְתִקֵּן תְּפִלַּת עַרְבִית.

וְהִנֵּה בְּעֵת שֶׁהַצַּדִּיק בָּא לְמַדְרֵגָה הַזֹּאת שֶׁל ׳פְּגִיעָה׳, הוּא מַגִּיעַ לִבְחִינַת בָּנִים אַתֶּם לַה׳ (דברים יד, א), שֶׁהוּא כִּבְחִינַת ׳בֵּן׳ הַמְרֻצֶּה לְאָבִיו אֲפִילּוּ לְאַחַר שֶׁכָּעַס עָלָיו, מֵחֲמַת שֶׁהוּא עוֹשֶׂה נַחַת רוּחַ לְאָבִיו, וְאֵינוֹ בִּבְחִינַת ׳עֶבֶד׳ הַחוֹטֵא לְרַבּוֹ, שֶׁאֵינוֹ מְרֻצֶּה לְרַבּוֹ לְאַחַר שֶׁהִקְנִיטוֹ.

וּכְמוֹ שֶׁהֵבִיא זְקֵנִי הָרַה״ק מִבַּיאַלָּא זצללה״ה בְּסֵפֶר דִּבְרֵי בִינָה (בריש פרשה זו) מִשְּׁמוֹ שֶׁל אָבִיו הָרַה״ק מִשְּׁדְלוֹבְצָא זצללה״ה, עַל מָה שֶׁמִּתְפַּלְּלִים ׳סְלַח לָנוּ אָבִינוּ׳, לָמָּה תִּקְנוּ בִּלְשׁוֹן ׳אָבִינוּ׳, וְאֵין אוֹמְרִים סְלַח לָנוּ ה׳, עַל דֶּרֶךְ שֶׁמָּצִינוּ

בְּשִׁאַר הַתְּפִלָּה בָּרֵךְ עָלֵינוּ ה׳ אֱלוֹקֵינוּ אֶת הַשָּׁנָה הַזֹּאת, וְכִיּוֹצֵא בָּזֶה. וְתַרֵץ, דְּהִנֵּה בְּאִם אֶחָד הִתְקוֹטֵט עִם חֲבֵרוֹ וְהִקְנִיטוֹ וְהָיָה עִמּוֹ בְּרֹגֶז, וְאַחַר כָּךְ הוּא מְתַפֵּיס עִמּוֹ, אֲזַי הַדֶּרֶךְ הִיא שֶׁאֲפִלּוּ שֶׁחֲבֵרוֹ מוֹחֵל לוֹ עֲדַיִן נִשְׁאַר אֵיזֶה רֹשֶׁם שִׂנְאָה וְטִינָה בְּלִבּוֹ, וְעַל כֵּן אַף לְאַחַר שֶׁמּוֹחֵל לוֹ, שׁוּב אֵין מִתְחַבֵּר עִמּוֹ כְּמִקֹּדֶם, וְהוּא כְּדֶרֶךְ הָעוֹלָם שֶׁאוֹמֵר לוֹ הִנְנִי מוֹחֵל לְךָ לְגַמְרֵי, אֲבָל לְהַבָּא אֵינֶנִּי רוֹצֶה לִהְיוֹת מְחֻבָּר עִמְּךָ, וְאֵין לִי שׁוּם עֵסֶק עִמְּךָ. אֲבָל בְּאִם בֵּן חָטָא לְאָבִיו, וְאַחַר כָּךְ הוּא מְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ מְחִילָה וּמְפַיֵּס אֶת אָבִיו, אֲזַי עוֹשֶׂה בָּזֶה נַחַת רוּחַ גָּדוֹל לְאָבִיו, וְשָׁם הוּא לְהֵפֶךְ, שֶׁאָבִיו מְקָרֵב אוֹתוֹ בְּכָל מִינֵי הִתְקָרְבוּת, וּמִשְׁתַּדֵּל שֶׁהַבֵּן יֵלֵךְ בְּדֶרֶךְ הַיָּשָׁר. כָּךְ אָנוּ בָּנִים לַה׳, וּכְשֶׁאָנוּ שָׁבִים בִּתְשׁוּבָה, אֲזַי אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם רוֹצֶה לְקָרֵב אוֹתָנוּ וּמִשְׁתַּדֵּל שֶׁנִּמְשִׁיךְ בְּדֶרֶךְ הַיָּשָׁר. וְזֶהוּ שֶׁאָנוּ מְבַקְּשִׁים בִּתְפִלַּת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה ׳סְלַח לָנוּ אָבִינוּ׳, שֶׁיִּתְנַהֵג עִמָּנוּ בִּבְחִינַת ׳אָבִינוּ׳, לְקָרֵב אוֹתָנוּ אַחֲרֵי הַתְּשׁוּבָה שֶׁאָנוּ עוֹשִׂים, שֶׁלֹּא תִּשָּׁאֵר מְחִצָּה בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם.

וְהִנֵּה יַעֲקֹב אָבִינוּ עָשָׂה תְּפִלָּתוֹ בְּדֶרֶךְ פְּגִיעָה, כְּבֶן הַמִּתְפַּלֵּל לִפְנֵי אָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְאָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם, לָכֵן שָׁמַע ה׳ אֶת תְּפִלָּתוֹ. וְכֵן פָּעַל גַּם לְדוֹרוֹת, מַעֲשֶׂה אָבוֹת סִימָן לַבָּנִים (רמב״ן יב, ו על פי מדרש תנחומא לך ט), שֶׁגַּם אָנוּ נוֹכַל לְהַשִּׂיג בְּמִקְצָת אֶת הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת שֶׁנִּהְיֶה בִּבְחִינַת בָּנִים לַה׳, וְעַל יְדֵי זֶה נִזְכֶּה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְקַבֵּל אוֹתָנוּ לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְפָנָיו, וְיֹקֵים מַה שֶּׁאָנוּ מִתְפַּלְלִים ׳סְלַח לָנוּ אָבִינוּ׳ וְיִגְאָלֵנוּ בִּמְהֵרָה, אָמֵן כֵּן יְהִי רָצוֹן.

וַיִּדַּר יַעֲקֹב נֶדֶר לֵאמֹר אִם יִהְיֶה אֱלֹקִים עִמָּדִי וְגוֹ׳ וְנָתַן לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ וְשַׁבְתִּי בְשָׁלוֹם אֶל בֵּית אָבִי וְגוֹ׳ (כח, כא).

וְיֵשׁ לְהָבִין, דְּכָאן כַּאֲשֶׁר בִּקֵּשׁ יַעֲקֹב אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם לִשְׁא בְּרָכָה מֵאֵת ה׳, מַה מָּקוֹם לְהַזְכִּיר שֵׁם אֱלֹקִים הַמּוֹרֶה עַל מִדַּת הַדִּין, וְהָיָה לוֹ לוֹמַר ׳אִם יִהְיֶה הֲוָי״ה עִמָּדִי׳ שֶׁהוּא מִדַּת הָרַחֲמִים, (וכמו שהזכיר לבסוף והיה הוי״ה לי לאלקים).

עוֹד יִפָּלֵא מְאֹד, דְּיַעֲקֹב אָבִינוּ הַנִּקְרָא ׳אִישׁ תָּם׳ מִפְּנֵי שְׁלֵמוּת עֲבוֹדָתוֹ, מַה רָאָה לְבַקֵּשׁ עַל לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ, שֶׁהֵם חַיֵּי שָׁעָה, וְלֹא מָצִינוּ לָאָבוֹת הַקְּדוֹשִׁים שֶׁקָּדְמוּ לוֹ, שֶׁיְּבַקְּשׁוּ מֵה׳ עַל עִנְיְנֵי גַּשְׁמִיּוּת. וְעוֹד, דְּהִנֵּה מִדִּבְרֵי רַשׁ״י זַ״ל שֶׁפֵּרֵשׁ ׳וְשַׁבְתִּי בְשָׁלוֹם אֶל בֵּית אָבִי שָׁלֵם מִן הַחֵטְא׳, לְמַדִּים אָנוּ שֶׁבַּקָּשַׁת יַעֲקֹב אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם בָּזֶה הָיְתָה עַל עִנְיְנֵי רוּחָנִיּוּת, וְאִם כֵּן לְכְאוֹרָה גַּם רֵאשִׁית דְּבָרָיו הָיוּ עַל עִנְיְנֵי רוּחָנִיּוּת, וְאִם כֵּן צָרִיךְ לְהָבִין אֵיזֶה כַּוָּנָה רוּחָנִית הָיְתָה לְיַעֲקֹב אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם בְּאָמְרוֹ ׳וְנָתַן לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל׳ וְגוֹ׳.

יעקב התפלל שזרעו יזכו לברכה מצד הדין

וְנִרְאָה לְבָאֵר, דְּהִנֵּה לְעֵיל בִּבְרָכַת יִצְחָק אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם לְיַעֲקֹב אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם כְּתִיב (בראשית כז, יח) "וְיִתֶּן לְךָ הָאֱלֹקִים", וְגַם כָּאן יֵשׁ לְדַקְדֵּק מַדּוּעַ נִזְכַּר שֵׁם אֱלֹקִים שֶׁהוּא מִדַּת הַדִּין בְּעִנְיַן הַבְּרָכוֹת שֶׁעִנְיָנָם רַחֲמִים וַחֲסָדִים. גַּם יֵשׁ לְהָבִין מַה שֶּׁפֵּרֵשׁ שָׁם רַשׁ"י זַ"ל "וְיִתֶּן וְיַחֲזֹר וְיִתֵּן", מַה הָעִנְיָן בְּזֶה שֶׁיַּחֲזֹר וְיִתֵּן, אִם הָעִנְיָן הוּא רִבּוּי הַבְּרָכָה, הֲלֹא הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ יָכוֹל לָתֵת הַכֹּל בְּפַעַם אַחַת וְלֹא יֶחְסַר כְּלוּם.

אֲבָל נוֹדַע, שֶׁבְּאֹם מְקַבְּלִים שֶׁפַע בְּרָכָה מִן הַשָּׁמַיִם, וְחַס וְשָׁלוֹם מְקַלְקְלִים עַל יְדֵי הַשֶּׁפַע וּמִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הַתּוֹרָה, אֲזַי מִן הַשָּׁמַיִם לוֹקְחִים חֶזְרָה אֶת הַשֶּׁפַע, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל (קידושין פב, ב) הֶרְעוֹתִי אֶת מַעֲשַׂי וְקִפַּחְתִּי אֶת פַּרְנָסָתִי. אֲבָל בְּאֹם זוֹכִים לָלֶכֶת בְּדֶרֶךְ הַיָּשָׁר וּלְנַצֵּל אֶת הַשֶּׁפַע בְּדַרְכֵי ה', וְגַם בִּצְרָכָיו הַגַּשְׁמִיִּים מְכַוֵּן לַעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא, אֲזַי מִן הַשָּׁמַיִם מַמְשִׁיכִים לְהַעֲנִיק שֶׁפַע, וְחוֹזְרִים וְנוֹתְנִים עוֹד כִּבְרָכַת ה'. וְזֶהוּ הָיְתָה הַכַּוָּנָה בִּבְרָכַת יִצְחָק לְיַעֲקֹב, דְּמַעֲשֶׂה אָבוֹת סִימָן לְבָנִים, וְהִשְׁפִּיעַ יִצְחָק אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם בְּעֵת שֶׁבֵּרַךְ לְיַעֲקֹב וּלְבָנָיו עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת, שֶׁיִּזְכּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְשֶׁפַע בְּרָכָה וְהַצְלָחָה, וְיִשְׁתַּמְּשׁוּ בָּזֶה הַשֶּׁפַע לִכְבוֹד שָׁמַיִם וְלֹא יְקַלְקְלוּ חַס וְשָׁלוֹם עַל יְדֵי הַשֶּׁפַע, וְעַל יְדֵי כָּךְ יִזְכּוּ שֶׁגַּם מִדַּת הַדִּין תָּעִיד וְתַגִּיד כִּי זֹאת יַאֲתָה לָהֶם, וְאַךְ טוֹב לְיִשְׂרָאֵל (על פי תהלים עג, א). וְזֶהוּ הַכַּוָּנָה "וְיִתֶּן לְךָ הָאֱלֹקִים", הַיְנוּ שֶׁגַּם מִדַּת הַדִּין תִּהְיֶה מַסְכֶּמֶת לְקַבָּלַת הַשֶּׁפַע, כֵּיוָן שֶׁיִּשְׂרָאֵל מִתְנַהֲגִים עִם הַשֶּׁפַע בְּדֶרֶךְ הַתּוֹרָה. וְזֶהוּ "וְיִתֶּן וְיַחֲזֹר וְיִתֵּן", שֶׁמַּאֲחַר שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּמְּשׁוּ בְּשֶׁפַע בְּדַרְכֵי ה', אֲשֶׁר לָזֶה גַּם מִדַּת הַדִּין אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת, מִמֵּילָא תָּמִיד יִזְכּוּ שֶׁיְּקַבְּלוּ שֶׁפַע מִבְּלִי הֶפְסֵק, בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה.

וְעַל זֶה הִתְפַּלֵּל יַעֲקֹב אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם כָּאן, וּכְדִכְתִיב "וַיְדַבֵּר יַעֲקֹב נֵדֶר לֵאמֹר", וְאָמְרוּ חַז"ל (בראשית רבה ע, א) לֵאמֹר לַדּוֹרוֹת, הַיְנוּ שֶׁהִתְפַּלֵּל עַל בָּנָיו אַחֲרָיו עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת, "אִם יִהְיֶה אֱלֹקִים עִמָּדִי", הַיְנוּ שֶׁיִּזְכּוּ לְשֶׁפַע רַב וּבְרָכָה שְׁלֵמָה גַּם מִצַּד שֵׁם אֱלֹקִים שֶׁהוּא מִדַּת הַדִּין, דְּהַיְנוּ שֶׁגַּם מִדַּת הַדִּין תִּתְרַצֶּה לָזֶה, וְעַל יְדֵי מַה אֶפְשָׁר לִזְכּוֹת לָזֶה, לָכֵף גַּם אֶת מִדַּת הַדִּין שֶׁתַּסְכִּים עִם טוֹבַת יִשְׂרָאֵל, הוּא כַּנִּזְכָּר לְעֵיל כְּשֶׁאִישׁ יִשְׂרָאֵל מִתְנַהֵג עַל יְדֵי הַשֶּׁפַע בְּדַרְכֵי ה', וְגַם בְּעֵת שֶׁעוֹסֵק בְּגַשְׁמִיּוּת מְכַוֵּן לִכְבוֹד שָׁמַיִם, בְּעֵת אֲכִילָה וְכַדּוֹמֶה, שֶׁאָז גַּם מִדַּת הַדִּין מִתְרַצָּה וּמַסְכֶּמֶת לְהַשְׁפָּעַת הַשֶּׁפַע. וְזֶה הַכַּוָּנָה "וְנָתַן לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ", הַיְנוּ שֶׁגַּם הָאֲכִילָה וְכָל עִנְיְנֵי גַּשְׁמִיּוּת יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם, אֲזַי בְּאֹפֶן זֶה מִמֵּילָא "יִהְיֶה אֱלֹקִים עִמָּדִי" מִדַּת הַדִּין תַּסְכִּים, וְאָז יִתְקַיֵּם בִּי "וְשַׁבְתִּי בְשָׁלוֹם אֶל בֵּית אָבִי", וּכְפֵרוּשׁ רַשׁ"י שָׁלֵם מִן הַחֵטְא, שֶׁבְּאֹם אֶזְכֶּה לִבְחִינָה זוֹ שֶׁאֶפְלוּ בַּלֶּחֶם לֶאֱכֹל אֲכַוֵּן לְשֵׁם שָׁמַיִם, אָז יְקַיֵּם "וְשַׁבְתִּי בְשָׁלוֹם אֶל בֵּית אָבִי" בְּלִי פְּגָם.

יִתֵּן ה׳ שֶׁתָּמִיד נִזְכֶּה לַעֲבֹד עֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא בַּדֶּרֶךְ שֶׁהָלְכוּ אֲבוֹתֵינוּ, וְנִזְכֶּה לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב, אָמֵן כֵּן יְהִי רָצוֹן:

וַיְדַבֵּר יַעֲקֹב נֶגֶד לֵאמֹר אִם יִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּדִי וּשְׁמָרַנִי בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי הוֹלֵךְ וְנָתַן לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ וְשַׁבְתִּי בְשָׁלוֹם אֶל בֵּית אָבִי (כח, כ-כא).

צָרִיךְ לְהָבִין, מַדּוּעַ יַעֲקֹב אָבִינוּ בָּחִיר שֶׁבָּאָבוֹת, כְּשֶׁזָּכָה לְהִתְפַּלֵּל בְּמָקוֹם כָּל כָּךְ קָדוֹשׁ שֶׁהוּא הַמָּקוֹם שֶׁעָלָיו יִבָּנֶה לֶעָתִיד בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אֲזַי כָּל הַתְּפִלָּה שֶׁלּוֹ הָיְתָה עַל עִנְיְנֵי גַּשְׁמִיּוּת ׳לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ׳, וְלִכְאוֹרָה הָיָה צָרִיךְ לְבַקֵּשׁ עַל עִנְיְנֵי רוּחָנִיּוּת.

עוֹד יֵשׁ לְהָבִין, דְּהִנֵּה הַבַּעַל־הַטּוּרִים הֵבִיא מָסוֹרָה, ׳וַיִּדַּר׳ ג׳ בַּמָּסוֹרָה, וַיִּדַּר יַעֲקֹב, וַיִּדַּר יִשְׂרָאֵל (במדבר כא, ב), וַיִּדַּר יִפְתָּח (שופטים יא, ל), וְצָרִיךְ בֵּאוּר שַׁיָּכוּת פְּסוּקִים אֵלּוּ לְכָאן, וְהַגַּם דִּבְבַעַל הַטּוּרִים בֵּאֵר הַכַּוָּנָה דְּבָא לוֹמַר שֶׁהַצַּדִּיקִים הָיוּ נוֹדְרִים, אַךְ עוֹד לֶאֱלֹק מִלִּין. וְגַם פֵּרוּשׁוֹ עֲדַיִן צָרִיךְ בֵּאוּר, דַּהֲרֵי אֵין זֶה כְּלָל שֶׁכָּךְ צָרִיךְ לִנְהֹג תָּמִיד, שֶׁהֲרֵי לִפְעָמִים נֶאֱמַר (קהלת ה, ד) ״טוֹב אֲשֶׁר לֹא תִדֹּר״. עוֹד צָרִיךְ בֵּאוּר אָמְרוֹ ׳לֵאמֹר׳, וַחַז״ל דָּרְשׁוּ כָּאן (בראשית רבה ע, א) מַהוּ ׳לֵאמֹר׳ לֵאמֹר לְדוֹרוֹת, וְצָרִיךְ בֵּאוּר מַה הַכַּוָּנָה ׳לְדוֹרוֹת׳, וּבְמִדְרָשׁ פֵּרְשׁוּ זֹאת לְעִנְיַן נְדָרִים בְּעֵת צָרָה, אַךְ שִׁבְעִים פָּנִים לַתּוֹרָה (זוהר ח״א מז, ב).

יעקב ביקש על זרעו שינהגו בממונם על פי תורה

וְאֶפְשָׁר לוֹמַר, דְּהִנֵּה בְּעִנְיַן הַמָּמוֹן יֶשְׁנָם שְׁנֵי דְּרָכִים, טוֹב וָרָע, שֶׁמִּצַּד אֶחָד אֶפְשָׁר לִפְעֹל בּוֹ דְּבָרִים גְּדוֹלִים כִּצְדָקָה וּגְמִילוּת חֲסָדִים וְהַחְזָקַת תּוֹרָה, אַךְ מֵאִידָךְ אֶפְשָׁר לְהִכָּשֵׁל בּוֹ בִּדְבָרִים לֹא טוֹבִים חַס וְשָׁלוֹם. וְכֵן כַּיּוֹצֵא בּוֹ בְּעִנְיַן הַקּוֹל וְהַדִּבּוּר יֶשְׁנָם גַּם כֵּן שְׁנֵי דְּרָכִים, דְּאֶפְשָׁר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם לְטוֹב, לוֹמַר עִם הַפֶּה דִּבְרֵי קְדֻשָּׁה כְּתוֹרָה וּתְפִלָּה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, אַךְ מֵאִידָךְ אֶפְשָׁר חַס וְשָׁלוֹם לְדַבֵּר בּוֹ לָשׁוֹן הָרָע וּדְבָרִים בְּטֵלִים וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְעַל דֶּרֶךְ שֶׁפֵּרְשׁוּ בַּסְּפָרִים הַקְּדוֹשִׁים (בן פורת יוסף, ועיין בספר בעל שם טוב, ובאמרי פנחס, ובדברי בינה) עַל הַכָּתוּב ״סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמָיְמָה״ (כח, יב), דְּ׳סֻלָּם׳ בְּגִימַטְרִיָּא ׳מָמוֹן׳, וְכֵן בְּגִימַטְרִיָּא ׳קוֹל׳, שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲלוֹת עִמָּם מַעְלָה מַעְלָה.

וְיֵשׁ לְרַמֵּז זֹאת בְּדִבְרֵי הַכָּתוּב ״וַיִּדַּר יַעֲקֹב נֶדֶר לֵאמֹר״, שֶׁיַּעֲקֹב אָבִינוּ בִּקֵּשׁ עֲבוּר הַדּוֹרוֹת אַחֲרָיו, אוֹדוֹת ׳לֵאמֹר׳, הַיְנוּ עַל עִנְיַן הָ׳אֲמִירָה׳ שֶׁיִּהְיֶה הַדִּבּוּר שֶׁלָּהֶם עַל פִּי הַתּוֹרָה, וְזֶהוּ ׳לֵאמֹר לְדוֹרוֹת׳, שֶׁבִּקֵּשׁ בִּשְׁבִיל דּוֹרוֹת הַבָּאִים שֶׁיִּזְכּוּ לְקַדֵּשׁ אֲמִירָתָם. וְעוֹד הוֹסִיף לְבַקֵּשׁ, שֶׁגַּם בְּעִנְיַן הַ׳מָּמוֹן׳ תִּהְיֶה הַנְהָגַת עַם יִשְׂרָאֵל לְדוֹרוֹת עַל פִּי הַתּוֹרָה, וְזֶהוּ ׳וְנָתַן לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ׳, הַיְנוּ שֶׁיִּשְׁתַּמְּשׁוּ עִם הַמָּמוֹן [הַמְרָמָז בִּ׳לֶחֶם׳ וּ׳בֶּגֶד׳] אַךְ וְרַק כְּפִי דֶּרֶךְ

הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה. וְזֶהוּ שֶׁסִּיֵּם ׳וְשַׁבְתִּי בְשָׁלוֹם אֶל בֵּית אָבִי׳, וּפֵרֵשׁ רַשׁ״י שָׁלֵם מִן הַחֵטְא, הַיְנוּ שֶׁהַמָּמוֹן לֹא יִגְרֹם לוֹ לַחֲטוֹא. וְאִם כֵּן נִמְצָא שֶׁלֹּא הָיְתָה בַּקָּשָׁתוֹ כְּלָל עַל עִנְיְנֵי גַּשְׁמִיּוּת לְעַצְמוֹ, אֶלָּא שֶׁבִּקֵּשׁ עַל הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים, שֶׁיִּזְכּוּ לְהַעֲלוֹת אֶת הַגַּשְׁמִיּוּת לְדֶרֶךְ הַתּוֹרָה מַעְלָה מַעְלָה.

וְעַל פִּי זֶה אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ מִשְׁפַּט הַמָּסוֹרָה, ״וַיִּדַּר יַעֲקֹב נֶדֶר לֵאמֹר״, הַיְנוּ שֶׁיַּעֲקֹב אָבִינוּ הִתְפַּלֵּל עַל הַקּוֹל בְּחִינַת ׳לֵאמֹר׳ שֶׁיִּהְיֶה עַל פִּי הַתּוֹרָה. וְנִרְמָז בַּמָּסוֹרָה עִנְיַן שְׁמִירַת הַדִּבּוּר בְּסוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב, בְּחִינַת ׳עֲשֵׂה טוֹב׳ נִרְמָזָה בְּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר בַּכָּתוּב לְעִנְיַן הַמִּלְחָמָה בַּכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ עֲרָד שֶׁבָּא לְהִלָּחֵם בְּיִשְׂרָאֵל, ״וַיִּדַּר יִשְׂרָאֵל נֶדֶר לַה״ וְגוֹ׳, וְנֶאֱמַר שָׁם (במדבר כא, ג) ״וַיִּשְׁמַע ה׳ בְּקוֹל יִשְׂרָאֵל״, הָרֶמֶז בָּזֶה, כִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שָׁמְרוּ אֶת הַקּוֹל וְהַפֶּה בְּקֶדֶשָׁה, וְלָכֵן זָכוּ שֶׁמֵּחֲמַת שֶׁשָּׁמַע ה׳ ׳קוֹל יִשְׂרָאֵל׳ אֵיךְ שֶׁבְּחִינַת הַקּוֹל שֶׁלָּהֶם שָׁמוּר בַּקֶּדֶשָׁה, קִבֵּל ה׳ אֶת תְּחִנָּתָם וְנִצְּחוּ בְּמִלְחַמְתָּם עִם כְּנַעַן. וּבְחִינַת ׳סוּר מֵרָע׳ נִרְמְזָה, מֵהָאָמוּר אֵצֶל יִפְתָּח ״וַיִּדַּר יִפְתָּח נֶדֶר״, וְנִכְשַׁל בְּנִדְרוֹ, כִּי נָדַר שֶׁמִּי יֵצֵא מִפֶּתַח בֵּיתוֹ יַעֲלֶהוּ לְעוֹלָה, וְיָצְאָה בִּתּוֹ לִקְרָאתוֹ, וּמִזֶּה נִרְאֶה עַד כַּמָּה צְרִיכִים לִשְׁמוֹר עַל הַפֶּה. וְזֶהוּ הַשַּׂיָּכוּת שֶׁל הַמָּסוֹרָה, שֶׁהַכֹּל הוֹלֵךְ עַל עִנְיַן הַקּוֹל, שֶׁצָּרִיךְ לְקַדֵּשׁ אֶת דִּבּוּר הָאָדָם, וְעַל יְדֵי זֶה זוֹכִים לְהִשָּׁמֵר מִן הַחֵטְא וּלְקַבָּלַת הַתְּפִלָּה כָּאָמוּר.

יִתֵּן ה׳ שֶׁנִּזְכֶּה לִשְׁמוֹר אֶת הַפֶּה, וְעַל יְדֵי זֶה ה׳ יְקַבֵּל תְּפִלּוֹתֵינוּ, וּנְקָרֵב בָּזֶה הַגְּאֻלָּה אָמֵן כֵּן יְהִי רָצוֹן.

וְשַׁבְתִּי בְשָׁלוֹם אֶל בֵּית אָבִי וְהָיָה ה׳ לִי לֵאלֹקִים (כח, כא).

פֵּרֵשׁ רַשׁ״י זַ״ל וְשַׁבְתִּי בְשָׁלוֹם, שָׁלֵם מִן הַחֵטְא, שֶׁלֹּא אֶלְמוֹד מִדַּרְכֵי לָבָן. וְיֵשׁ לְהַקְשׁוֹת מִנָּא לֵהּ לְרַשׁ״י זַ״ל זֶה, וּמַה הֶצְרֵךְ לְהוֹצִיא הַמִּקְרָא מִיְּדֵי פְּשׁוּטוֹ, שֶׁאֵין כֵּן דַּרְכּוֹ בְּרוֹב מְקוֹמוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב כַּמָּה פְּעָמִים ׳וַאֲנִי לֹא בָאתִי אֶלָּא לְפָרֵשׁ פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא׳. וְעוֹד יִפָּלֵא, וְכִי זֹאת הֶצְרֵךְ יַעֲקֹב אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם לְבַקֵּשׁ שֶׁלֹּא יִלְמֹד מִדַּרְכֵי לָבָן, הֲלֹא לְפִי מַדְרֵגַת יַעֲקֹב אָבִינוּ הָיָה לוֹ לְבַקֵּשׁ עַל מַעֲלוֹת רָמוֹת וּגְדוֹלוֹת מִזּוֹ. עוֹד צָרִיךְ לְדַקְדֵּק אָמְרוֹ ׳וְהָיָה ה׳ לִי לֵאלֹקִים׳, שֶׁנִּזְכְּרוּ כָּאן מִדַּת הָרַחֲמִים וּמִדַּת הַדִּין, מַה הַכַּוָּנָה בָּזֶה.

וּבַמִּדְרָשׁ (בראשית רבה ע, ו) אִיתָא, ״וְשַׁבְתִּי בְשָׁלוֹם אֶל בֵּית אָבִי״, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסִכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי, נָטַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שִׂיחָתָן שֶׁל אָבוֹת, וַעֲשָׂאָן מַפְתֵּחַ לִגְאֻלָּתָן שֶׁל בָּנִים, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה אָמַרְתָּ וְהָיָה ה׳ לִי לֵאלֹקִים, חַיֶּיךָ כָּל טוֹבוֹת וּבְרָכוֹת וְנֶחָמוֹת שֶׁאֲנִי נוֹתֵן לְבָנֶיךָ, אֵינִי נוֹתְנָן אֶלָּא בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה יד, ח) ״וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יֵצְאוּ מַיִם חַיִּים מִירוּשָׁלַם״ וְכוּ׳. וְיֵשׁ לְדַקְדֵּק, הֵיכָן

רָאוּ חֲז״ל בְּלִשּׁוֹן וְהָיָה ה׳ וְכוּ׳, רֶמֶז לְכָךְ שֶׁבַּלָּשׁוֹן הַזֶּה הִבְטִיחַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְבַשֵּׂר עַל גְּאֻלַּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, דְּהַיְנוּ שֶׁבִּזְכוּת זֶה יִזְכּוּ יִשְׂרָאֵל לִגְאֻלָּה.

ההבדל השורשי שבין ישראל לאומות

וְהִנֵּה כ״ק **אאמו״ר** זצלה״ה אָמַר לְפָרֵשׁ הַכָּתוּב (בראשית יב, ג) ״וְנִבְרְכוּ בְךָ כֹּל מִשְׁפְּחֹת הָאֲדָמָה״, דְּנוֹדַע שֶׁכַּאֲשֶׁר צָרִיךְ לְהַשְׁפִּיעַ עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁפַּע בְּרָכָה וְהַצְלָחָה, וְאֵין יִשְׂרָאֵל יְכוֹלִים לִזְכּוֹת לָזֶה מִצַּד זְכוּת עַצְמָם, אֲזַי בַּשָּׁמַיִם מַמְלִיצִים עֲלֵיהֶם וְאוֹמְרִים, שֶׁיֵּשׁ לְרְאוֹת אִם יֵּשׁ דֻּגְמָתָם בֵּין שְׁאָר הָאֻמּוֹת, וְאָז כְּשֶׁמַּשְׁוִין בֵּין יִשְׂרָאֵל לָאֻמּוֹת, מִמֵּילָא נִכֶּרֶת מַעֲלַת יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֲרֵי גַּם כַּאֲשֶׁר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִמְצָאִים בִּשְׁפָלוּת בַּעֲבוֹדָתָם, מִכָּל מָקוֹם לְגַבֵּי הָאֻמּוֹת הֵם בְּמַעֲלָה גְּדוֹלָה. וְזֶהוּ ׳וְנִבְרְכוּ בְךָ׳, דְּהַיְנוּ בְּאִם צָרִיךְ לְהַמְשִׁיךְ שֶׁפַע בְּרָכָה לְעַם יִשְׂרָאֵל, אֲזַי ׳כָּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה׳, טוֹעֲנִים לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַבֵּט וּרְאֵה הַנְהָגַת שְׁאָר הָאֻמּוֹת אֵיךְ הֵם בִּפְחִיתוּת וּבִשְׁפָלוּת, וּמִמֵּילָא תַּסְכִּים וְתִתְרַצֶּה שֶׁרְאוּי לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל כָּל טוּב סֶלָה, עַד כָּאן דִּבְרֵי קָדְשׁוֹ.

וּבִכְדֵי לְבָאֵר הָעִנְיָן בְּיֶתֶר בֵּאוּר אֶפְשָׁר לְהַסְבִּיר בְּדֶרֶךְ זֶה, דְּהִנֵּה מִבֹּאר **בְּנֹעַם אֱלִימֶלֶךְ** (פרשת שמות ד״ה א״י ואלה (השלישי), לקוטי שושנה ד״ה שמעתי), כִּי יֵשׁ שְׁנֵי מִינֵי הַמְלָצַת יֹשֶׁר וְהַמְשָׁכַת רַחֲמִים עַל כְּלַל יִשְׂרָאֵל, הָאֶחָד הוּא כַּנִּזְכָּר לְעֵיל, עַל יְדֵי שֶׁמַּבִּיטִים בַּשָּׁמַיִם אֵיךְ מִתְנַהֲגִים הָאֻמּוֹת, וּמִמֵּילָא נִכֶּרֶת עֲדִיפוּת יִשְׂרָאֵל עֲלֵיהֶם, וּמַסְכִּימִים הַכֹּל כִּי רָאוּי לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל כָּל טוּב סֶלָה. וּכְמוֹ שֶׁאָמַר הָרַבִּי ר׳ בָּרוּךְ מִמֶּעזיבּוז זצלה״ה, שֶׁהַגָּרוּעַ שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל, הוּא טוֹב יוֹתֵר מֵהַטּוֹב שֶׁבַּטּוֹבִים שֶׁבַּגּוֹיִים. וּבְזֶה מְפָרֵשׁ בְּנֹעַם אֱלִימֶלֶךְ מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲז״ל (פסחים פז, א) אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהוֹשֵׁעַ בָּנֶיךָ חָטְאוּ וְכוּ׳, אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם כָּל הָעוֹלָם שֶׁלְּךָ הוּא, הַעֲבִירֵם בְּאָמָּה אַחֶרֶת. דְּהַפֵּרוּשׁ הוּא, שֶׁטָּעַן הוֹשֵׁעַ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא ׳הַעֲבִירֵם בְּאָמָּה אַחֶרֶת׳, הַיְנוּ בְּדוֹק וּרְאֵה הַאִם יֵּשׁ לְךָ דֻּגְמָתָם בְּאֻמּוֹת אֲחֵרוֹת, וּמִתּוֹךְ כָּךְ יֵרָאֶה לְפָנֶיךָ גְּדֻלּוֹתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

יעקב ביקש שישראל יזכו למעלה מצד עצמם ולא רק ביחס לאומות

אֲבָל דֶּרֶךְ זֶה הוּא הַדַּרְגָּה הַנְּמוּכָה שֶׁל רְצוּי וְהַמְלָצָה עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁכֵּן בִּשְׁבִיל כָּךְ צָרִיךְ לְבַזּוֹת אֶת הָאֻמּוֹת וּלְהַרְאוֹת אֶת שִׁפְלוּתָם, וְעַל יְדֵי זֶה לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, בְּכֹחַ מִדַּת הָרַחֲמִים עַל יִשְׂרָאֵל, וְאֵין מִדַּת הַדִּין מַסְכִּימָה לָזֶה, וְלָכֵן יוֹרֵד רַק שֶׁפַע מוּעָט, וּכְאָדָם שֶׁמְּרַחֵם עַל בְּנוֹ שֶׁסָּרַח וּמוֹצֵא לוֹ מַעֲלָה נֶגֶד חֲבֵרָיו שֶׁנּוֹתֵן לוֹ שֶׁפַע כְּדֵי חִיּוּתוֹ, [וְעַיֵּן לְהַלָּן פָּרָשַׁת וָאֶתְחַנַּן כֵּיוֹצֵא בָּזֶה]. אָמְנָם יֵשׁ עוֹד דַּרְגָּה יוֹתֵר רְצוּיָה בְּעֵינָיו יִתְבָּרַךְ, אֲשֶׁר אֵין צְרִיכִים לָקַחַת רְאָיָה מֵהַנְהָגַת הָאֻמּוֹת בִּכְדֵי לִרְאוֹת גְּדֻלָּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, כִּי אִם שֶׁיִּשְׂרָאֵל זוֹכִין בַּדִּין מֵחֲמַת שֶׁבְּעַצְמוּתָם הֵם בִּבְחִינַת טוֹב, שֶׁכָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל הוּא בְּמַעֲלָה גְּדוֹלָה

מֵחֲמַת עַצְמוּתוֹ, שֶׁחֲקוּקָה בּוֹ נְקֻדַּת הַיְהַדּוּת, וְהוּא חֵלֶק אֱלֹקַּ מִמַּעַל שֶׁיֵּשׁ בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד, וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל דִּבְרֵי קוֹדֶשׁ הָרַבִּי ר׳ בָּרוּךְ מִמֶּעזִיבּוּז שֶׁהַגָּרוּעַ שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל טוֹב יוֹתֵר מֵהַטּוֹב שֶׁבַּגּוֹיִים, וְכַאֲשֶׁר זוֹכִים לְגַלּוֹת וּלְעוֹרֵר הַחֵלֶק אֱלֹקִי הַזֶּה, נִשְׁפָּע עֲלֵיהֶם שֶׁפַע בְּרָכָה וְהַצְלָחָה, מֵחֲמַת שֶׁנִּכָּר גְּדֻלָּתָן וּמַעֲלָתָן מֵחֲמַת עַצְמָם. וּבָזֶה פֵּרְשׁוּ בַּסְּפָרִים הַקְּדוֹשִׁים (תפארת בית לוי בשם הקדושת לוי) ׳וְלֹא יִצְטָרְכוּ עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל וְכוּ׳ וְלֹא לְעַם אַחֵר׳, הַיְנוּ שֶׁמַּעֲלַת יִשְׂרָאֵל תִּהֶא נִכֶּרֶת מֵעַצְמָהּ, בְּלֹא שֶׁיִּהֶא צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה מֵאֻמָּה אַחֶרֶת. וְזֶהוּ תַּכְלִית הַשְּׁלֵמוּת, שֶׁהַמְשָׁכַת הָרַחֲמִים נַעֲשֵׂית מֵחֲמַת עֶצֶם הַקְּדֻשָּׁה שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

וְזֶה הִתְפַּלֵּל יַעֲקֹב אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, שֶׁכַּיָּדוּעַ עֲבוֹדַת הָאָבוֹת הַקְּדוֹשִׁים הוּא בִּבְחִינַת מַעֲשֶׂה אָבוֹת סִימָן לַבָּנִים (עיין סוטה לד, א), וּבִקֵּשׁ עַל עַם יִשְׂרָאֵל לַדּוֹרוֹת הָעֲתִידִים, שֶׁיִּזְכּוּ לְמַדְרֵגַת הַשְּׁלֵמוּת, שֶׁלֹּא יִהְיֶה צָרִךְ לְטֹל רְאָיָה מִן הָאֻמּוֹת לְהַרְאוֹת זְכוּתָם, אֶלָּא יִתְגַּלֶּה מֵחֲמַת עַצְמָם שֶׁטּוֹבִים וְיִשָּׁרִים הֵם. וְזֶה פֹּעַל יַעֲקֹב אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם עַל יְדֵי שֶׁהִשְׁלִים אֶת עַצְמוֹ בְּמַדְרֵגַת הַשְּׁלֵמוּת, וְעַל יְדֵי כָּךְ פָּעַל בַּעֲבוּרָתוֹ הַקְּדוֹשָׁה לְדוֹרוֹת, שֶׁבְּכֹחַ נְקֻדָּתוֹ הַפְּנִימִית שֶׁל כָּל יְהוּדִי יִהְיֶה אֶפְשָׁר לְהַמְלִיץ עַל יִשְׂרָאֵל, מִתּוֹךְ שֶׁיִּתְעוֹרֵר וְיִתְגַּלֶּה הַחֵלֶק הַטּוֹב שֶׁבְּתוֹכָם וּבְשֹׁרֶשׁ נִשְׁמָתָם.

וְזֶהוּ שֶׁאָמַר ״וְשַׁבְתִּי בְשָׁלוֹם אֶל בֵּית אָבִי״, רָצָה לוֹמַר לְאָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם, הַיְנוּ שֶׁיִּהְיֶה נִכָּר זְכוּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל מֵחֲמַת שֶׁהַנִּשְׁמָה הִיא חֵלֶק אֱלוֹקִי מִמַּעַל, וְאֶפְשָׁר לְגַלּוֹת וּלְעוֹרֵר מַעֲלָתָהּ וְלַהֲשִׁיבָהּ לִמְקוֹרָהּ בִּשְׁלוֹם, שְׁלֵם מִן הַחֵטְא, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב רַשׁ״י זַ״ל. וְזֶה הָרֶמֶז ׳שֶׁלֹּא אֶלְמוֹד מִדַּרְכֵי לָבָן׳, הַיְנוּ שֶׁלֹּא יִהְיֶה צָרָךְ לִטֹּל רְאָיָה מֵהַנְהָגַת הָאֻמּוֹת בִּכְדֵי לְלַמֵּד עַל מַעֲלַת יִשְׂרָאֵל וּלְהַמְלִיץ בַּעֲדָנוּ. וּמְמֵילָא יֻצְדַּק הֶמְשֵׁךְ אָמְרוֹ ״וְהָיָה ה׳ לִי לֵאלֹקִים״, כִּי בְּאֹם מַגִּיעִים לְהַבְּחִינָה הַזֹּאת, שֶׁכְּלַל יִשְׂרָאֵל הֵם בְּעֶצֶם טוֹב, וְאֵין צָרִיךְ לִרְאָיָה מֵאֻמּוֹת הָעוֹלָם, אֲזַי גַּם מִדַּת הַדִּין, שֵׁם אֱלֹקִים, גַּם הִיא מוֹדָה וּמִתְרַצִּית לְמִדַּת הָרַחֲמִים, שֶׁרָאוּי לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל שֶׁפַע בְּרָכָה וְהַצְלָחָה וְהַשְׁפָּעַת הָרַחֲמִים לְכְלַל יִשְׂרָאֵל.

וּבָזֶה יִתְבָּאֵר מַאֲמַר הַמִּדְרָשׁ עַל זֶה הַכָּתוּב, ׳נָטַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שִׂיחָתָן שֶׁל אָבוֹת וַעֲשָׂאָן מַפְתֵּחַ לִגְאֻלָּתָן שֶׁל בָּנִים׳, כִּי הִנֵּה אִיתָא בַּגְּמָרָא (סנהדרין צח, א), אֵין בֶּן דָּוִד בָּא אֶלָּא בְּדוֹר שֶׁכֻּלּוֹ זַכַּאי, וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ שֶׁהַכַּוָּנָה שֶׁיִּהְיוּ בְּמַדְרֵגַת הַשְּׁלֵמוּת שֶׁיִּהְיֶה נִכָּר זְכוּת יִשְׂרָאֵל בְּעַצְמָם, כַּנִּזְכָּר. וְזֶהוּ ׳נָטַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שִׂיחָתָן שֶׁל אָבוֹת׳, הַיְנוּ אֶת הַבְּחִינָה הַזּוֹ שֶׁהִזְכִּיר יַעֲקֹב אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם ״וְהָיָה ה׳ לִי לֵאלֹקִים״, דְּהַיְנוּ שֶׁגַּם מִדַּת הַדִּין תִּתְרַצֶּה לְטוֹבַת יִשְׂרָאֵל, ׳וַעֲשָׂאָן מַפְתֵּחַ לִגְאֻלָּתָן שֶׁל בָּנִים׳, שֶׁעַל יְדֵי שֶׁיִּגָּלוּ וְיֵעוֹרְרוּ הַחֵלֶק אֱלוֹקִי שֶׁבְּתוֹכָם, אָז תִּהְיֶה נִרְאֵית מַעֲלָתָם עַל יְדֵי עֶצֶם קְדֻשָּׁתָם, עַל יְדֵי כֵּן יִזְכּוּ יִשְׂרָאֵל לִגְאֻלָּה, כַּנִּזְכָּר.

וְהִנֵּה יָדוּעַ שֶׁבַּזְּמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל הֵם בְּמַדְרֵגָה גְּדוֹלָה, הֵם גּוֹרְמִים לְהַשְׁפִּיעַ שֶׁפַע

עַל כָּל הָעוֹלָם, וְכָל הַשֶּׁפַע לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם יוֹרֵד בְּאֶמְצָעוּתָם. וּלְדַרְכֵּנוּ נוֹכַל גַּם כֵּן לְפָרֵשׁ "וְנִבְרְכוּ בְךָ", הַיְנוּ שֶׁהַבְּרָכָה תֵּרֵד לָזֶה הָעוֹלָם מֵחָמַת 'בְּךָ', הַיְנוּ מֵחָמַת שֶׁהֵם בְּמַדְרֵגָה שֶׁנִּכֶּרֶת עֶצֶם הַקְּדֻשָּׁה שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וּבְאֶמְצָעוּתָם יִתְבָּרְכוּ 'כֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה', שֶׁכָּל אֻמּוֹת הָעוֹלָם יְקַבְּלוּ הַשֶּׁפַע רַק בִּזְכוּת יִשְׂרָאֵל.

תְּפִלָּתֵנוּ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁבֶּאֱמֶת נִזְכֶּה לְהַגִּיעַ לְדַרְגָּה זֹאת, שֶׁלֹּא נִלְמַד מִדַּרְכֵי לָבָן, רַק שֶׁתִּהְיֶה נְכֶרֶת מַעֲלַת יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי עֶצֶם קְדֻשָּׁתָם, וְעַל יְדֵי זֶה נִזְכֶּה לִבְרִכַּת ה'. וְכֵן נִזְכֶּה לְמָה דִּכְתִיב שָׁם (לעיל פסוק כ) "וְנָתַן לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ", וּכְמוֹ שֶׁאָמַר זְקֵנִי הָרה"ק מִלֶּעְנְטְשְׁנָא **זצללה"ה**(*), כֵּן נִזְכֶּה, וְנִקָּרֵב אֶת הַגְּאֻלָּה עַל יְדֵי זֶה, אָמֵן:

וַתְּקַנֵּא רָחֵל בַּאֲחֹתָהּ וַתֹּאמֶר אֶל יַעֲקֹב הָבָה לִּי בָנִים (ל, א).

יֵשׁ לְהָבִין, הֵיאַךְ יִתָּכֵן בְּרָחֵל אִמֵּנוּ עָלֶיהָ הַשָּׁלוֹם שֶׁהָיְתָה לָהּ מִדַּת הַקְּנָאָה שֶׁהִיא מִדָּה מְגֻנָּה מְאֹד, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (אבות ד, כא) הַקִּנְאָה וְכוּ' מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם. [וְהַגַּם דְּרַשׁ"י פֵּרֵשׁ, קִנְאָה בְּמַעֲשֶׂיהָ הַטּוֹבִים, אָמְרָה אִלּוּלֵי שֶׁצָּדְקָה מִמֶּנִּי לֹא זָכְתָה לְבָנִים. אַךְ בָּרַמְבַּ"ן כָּתַב, דִּבְּרָה שֶׁלֹּא כַּהֶגֶן בְּקִנְאָתָהּ, וְחָשְׁבָה כִּי בְּאַהֲבָתוֹ אוֹתָהּ יִתְעַנֶּה יַעֲקֹב וְיִלְבַּשׁ שַׂק וָאֵפֶר וְיִתְפַּלֵּל עַד שֶׁיִּהְיוּ לָהּ בָּנִים שֶׁלֹּא תָּמוּת בְּצַעֲרָהּ. גַּם מִדִּבְרֵי הַמִּדְרָשׁ (בראשית רבה יח, ב. מה, ב) מַשְׁמַע דִּבְחִיצוֹנִיּוּת הָיָה נִרְאֶה זֶה כִּסְתָם קִנְאָה, (עי"ש דמזה למד לשאר נשים שהם קנאתניות)].

עוֹד צָרִיךְ בֵּאוּר, מַאֲמַר הַכָּתוּב לְהַלָּן (ל, כב) "וַיִּזְכֹּר אֱלֹקִים אֶת רָחֵל וַיִּשְׁמַע אֵלֶיהָ אֱלֹקִים וַיִּפְתַּח אֶת רַחְמָהּ", דְּאָמְרוּ 'וַיִּשְׁמַע אֵלֶיהָ' נִרְאֶה כִּמְיֻתָּר. עוֹד יֵשׁ לְדַקְדֵּק, דְּמַאֲמְרוּ 'וַיִּשְׁמַע אֵלֶיהָ אֱלֹקִים' נִרְאֶה שֶׁהִתְפַּלְּלָה אֵלָיו, וְזֹאת לֹא מָצִינוּ שֶׁנִּזְכַּר בַּכָּתוּב שֶׁרָחֵל הִתְפַּלְּלָה לַה', אֶלָּא רַק שֶׁבִּקְּשָׁה מִיַּעֲקֹב שֶׁיִּתְפַּלֵּל.

הקב"ה מביט בפנימיות הטובה של ישראל

אָכֵן אֶפְשָׁר לוֹמַר, דְּהִנֵּה אִיתָא בַּסֵּפֶר הַקָּדוֹשׁ יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל (פרשת שמות אות ב', ופרשת וארא אות ג') בְּמַאֲמַר הַכָּתוּב (שמות

*. בתולדות אדם כאן כתב. ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש. אבי אדמו"ר הרה"ק [מלענטשנא] זצללה"ה אמר, מפני מה אמר יעקב אבינו עליו השלום בלשון הזה, וכי לא נודע זאת שלחם הוא לאכול ובגד הוא ללבוש. והשיב אבי זצ"ל, שהכוונה בזה שביקש שהשי"ת יתן לבני ישראל בריאות וחיים וכל משאלות לבבם לטובה, שיהיה לחם לאכול, היינו שיתן להם הרחבת הלב שיהיו יכולים לאכול, כי מי שהוא בצער אפילו ביתו מלא כל טוב כל אוכל תתעב נפשו, ובגד ללבוש, שלא יצטרכו חס ושלום ליתן את בגדיהם במשכנתא עכ"ל ודברי פי חכם חן.

ה, כב) ״וַיָּשָׁב מֹשֶׁה וגו׳ לָמָּה הֲרֵעֹתָה לָעָם הַזֶּה לָמָּה זֶּה שְׁלַחְתָּנִי״, וְהַפְלִיאָה נִשְׂגָּבָה, הֵיאַךְ מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם יִהְיֶה חַס וְשָׁלוֹם כְּמִתְרַעֵם עַל מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְכָתַב לְתָרֵץ, דְּהִנֵּה יָדוּעַ כִּי מַה שֶּׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה דִּין חַס וְשָׁלוֹם וּמֵבִיא יִסּוּרִים עַל יָחִיד אוֹ עַל צִבּוּר, הוּא בִּכְדֵי שֶׁיָּשׁוּבוּ אֶל ה׳ וְיֵלְכוּ בְּדֶרֶךְ הַתּוֹרָה. וְזֶה הָיָה עִנְיַן שִׁעְבּוּד מִצְרַיִם, לַהֲכִינָם וּלְזַכְּכָם לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה. וְעַל פִּי זֶה תּוּבַן טַעֲנַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, דְּהִנֵּה בְּחִינַת ׳עַם׳ הִיא דַּרְגָּה נְמוּכָה, וְטָעַן לְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ דְּהֵן אָמְנָם מַה שֶּׁהֵבֵאתָ עֲלֵיהֶם אֶת קֹשִׁי הַשִּׁעְבּוּד הוּא בִּכְדֵי לַהֲבִיאָם לִתְשׁוּבָה, אֲבָל הֲלֹא הֵמָּה רַק בְּמַדְרֵגָה נְמוּכָה שֶׁל ׳עַם׳, אֲשֶׁר אֵינָם מְבִינִים שֶׁתַּכְלִית הַצָּרוֹת וְהַשִּׁעְבּוּד הוּא בִּכְדֵי שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה לָשׁוּב לְמְקוֹר מַחְצַבְתָּם, וְאִם כֵּן נִמְצָא שֶׁאַתָּה מְיַסְּרָם בְּלֹא תוֹעֶלֶת. וְזֶהוּ שֶׁעָמַד מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהִתְפַּלֵּל וּלְהָלִיץ עַל עַמּוֹ וְטָעַן לוֹ ״לָמָּה הֲרֵעֹתָה לָ׳עָם׳ הַזֶּה״ דַּיְקָא, שֶׁהוּא בְּלֹא תוֹעֶלֶת כֵּיוָן שֶׁהֵם בְּמַדְרֵגַת ׳עָם׳. וְהֵשִׁיב לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא ״וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״ (שמות ו, ה), דְּהַיְנוּ שֶׁאָמַר לוֹ לְמֹשֶׁה, דְּאַף שֶׁאָמְנָם כְּלַפֵּי חוּץ נִרְאֶה שֶׁאֵינָם נוֹתְנִים אֶל לִבָּם לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה, אֲבָל אֲנִי שׁוֹמֵעַ אֶת הַפְּנִימִיּוּת שֶׁלָּהֶם מַה שֶּׁצּוֹעֲקִים מִמַּעֲמַקֵּי לְבָבָם, וּמְכַוְּנִים לִכְבוֹד שָׁמַיִם. וְזֶהוּ וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת נַאֲקַת ׳בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׳, הַיְנוּ שֶׁהֵם בְּמַדְרֵגַת ׳יִשְׂרָאֵל׳ שֶׁהִיא הַדַּרְגָּה הַגְּבוֹהָה, כִּי אֲנִי שׁוֹמֵעַ וּמֵבִין מַה בְּאֶמֶת צַעֲקוֹתֵיהֶם בִּפְנִימִיּוּת, וְשֶׁהֵם בִּבְחִינַת יִשְׂרָאֵל, עַד כָּאן דְּבָרָיו הַקְּדוֹשִׁים.

בפנימיות ליבה כיוונה רחל לשם שמים

וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לְבָאֵר כָּאן, דְּהִנֵּה רָחֵל אִמֵּנוּ עָלֶיהָ הַשָּׁלוֹם הִתְהַלְּכָה בְּדַרְכֵי עֲבוֹדָתָהּ בְּצִנְעָה וּבַסֵּתֶר, וְעַל כֵּן כְּלַפֵּי חוּץ הָיָה נִרְאֶה כְּאִלּוּ הִיא מְקַנְּאָה בַּאֲחוֹתָהּ, אַךְ בֶּאֱמֶת לֹא כֵן הָיָה בִּלְבָּהּ כְּלָל, אֶלָּא רַק כְּבוֹד שָׁמַיִם נָגַע לִלְבָּהּ, וּכְמוֹ שֶׁאִיתָא בָּזֶה בְּתַרְגּוּם יוֹנָתָן בֶּן עֻזִּיאֵל, שֶׁבִּקְּשָׁה מִיַּעֲקֹב שֶׁיִּתְפַּלֵּל עָלֶיהָ לִפְנֵי ה׳, כִּי הַכַּוָּנָה הַפְּנִימִית הַמְסֻתֶּרֶת שֶׁלָּהּ הָיְתָה רַק תְּפִלָּה לְמַעַן כְּבוֹד שָׁמַיִם, שֶׁרָצְתָה גַּם הִיא לִטֹּל חֵלֶק עִם יַעֲקֹב אָבִינוּ לְהַעֲמִיד שִׁבְטֵי יָהּ.

וְזֶהוּ כַּוָּנַת הַכָּתוּב שֶׁאַחַר שֶׁאָמַר הַכָּתוּב ׳וַתִּקַּנֵּא רָחֵל׳ שֶׁכֵּן הָיָה כְּלַפֵּי חוּץ, אַךְ בִּלְבָּהּ הָיְתָה רַק תְּפִלָּה לְמַעַן כְּבוֹד שָׁמַיִם, וְעַל כֵּן אָמַר הַכָּתוּב ״וַיִּזְכֹּר אֱלֹקִים אֶת רָחֵל וַיִּשְׁמַע אֵלֶיהָ אֱלֹקִים״, הִדְגִּישׁ הַכָּתוּב ׳וַיִּשְׁמַע אֵלֶיהָ אֱלֹקִים׳, לוֹמַר שֶׁהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הִצּוֹפָה נִסְתָּרוֹת שָׁמַע וְהֵבִין אֶת צַעֲקָתָהּ הַמְסֻתֶּרֶת בְּמַעֲמַקֵּי לִבָּהּ, שֶׁכָּל צַעֲרָהּ הוּא רַק בִּשְׁבִיל כְּבוֹד שָׁמַיִם.

ענין השמות הרמוזים בפסוק 'פותח את ידך'

וְזֶהוּ שֶׁאִיתָא בְּשֵׁם הָאַר״י הַקָּדוֹשׁ זַ״ל (שער הכוונות ענין תפילת השחר), לְכַוֵּן בַּאֲמִירַת ׳פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ׳, כַּוָּנַת שְׁלוֹם שֵׁם הַוָּי״ה וְאַדְנוּת, כְּמוֹ שֶׁאִיתָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ

(הקדמת תיקוני זוהר ז, ב) אַל תִּקְרֵי יָדֶךָ אֶלָּא פּוֹתֵחַ אֶת יוּדִי״ךְ, וְהֵם שְׁנֵי יוּדִי״ן שֶׁל יאהדונה״י. וְהַכַּוָּנָה בָּזֶה, שֶׁכַּאֲשֶׁר אוֹמֵר אִישׁ יִשְׂרָאֵל פָּסוּק זֶה, אַף שֶׁכְּלַפֵּי חוּץ נִרְאֶה שֶׁמְּכַוֵּן לְצָרְכּוֹ עַצְמוֹ וּמְבַקֵּשׁ עַל פַּרְנָסָתוֹ, אַךְ הָאֱמֶת כִּי מְכַוֵּן בָּזֶה גַּם לִכְבוֹד שָׁמַיִם, שֶׁמְּשַׁלֵּב הַשֵּׁמוֹת הוי״ה וְאדנ״י בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ, וּמְכַוֵּן לְאוֹקְמָא שְׁכִינְתָּא, כֵּיוָן שֶׁבִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל בְּצַעַר שְׁכִינָה מַה אוֹמֶרֶת וְכוּ׳ (סנהדרין מו, א).

יִתֵּן ה׳, שֶׁנִּזְכֶּה תָּמִיד לְהִתְפַּלֵּל עַל כְּבוֹד שָׁמַיִם, וּלְקָרֵב בָּזֶה הַגְּאֻלָּה, אָמֵן כֵּן יְהִי רָצוֹן:

וַיִּשְׁלַח

הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשָׂו (לב, יב).

יֵ״שׁ לְדַקְדֵּק, מַהוּ ׳מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשָׂו׳ דְּלִכְאוֹרָה זֶהוּ שְׁפַת יֶתֶר, וְהָיָה לוֹ לוֹמַר ׳מִיַּד עֵשָׂו אָחִי׳ (וכיוצא בזה הקשה באור החיים). עוֹד יֵ״שׁ לְהָבִין, מַה מַּשְׁמָעוּת הַלָּשׁוֹן ׳מִיָּד׳, וְהָיָה לוֹ לוֹמַר ׳הַצִּילֵנִי מֵאָחִי עֵשָׂו׳.

וְנִרְאֶה לְפָרֵשׁ הַכָּתוּב, עַל פִּי מַה דְּאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ (בראשית רבה עו, ה), הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשָׂו, הַצֵּל אֶת בָּנַי לֶעָתִיד לָבֹא מִיַּד בְּנֵי בָנָיו [שֶׁל עֵשָׂו], שֶׁבָּאוּ עֲלֵיהֶם מִכּוֹחוֹ שֶׁל עֵשָׂו.

יעקב אבינו התפלל על הדורות הבאים שיזכו להבדל מהאומות

וְאֶפְשָׁר לוֹמַר בְּדֶרֶךְ זֶה, דְּהִנֵּה יָדוּעַ כִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּזְמַן הַגָּלוּת עוֹמְדִים חַס וְשָׁלוֹם בְּדַרְגָּה נְמוּכָה בְּיוֹתֵר, וְאִם כֵּן בְּאֵיזֶה זְכוּת יִזְכּוּ לִגְאֻלָּה, אוּלָם מַה שֶּׁבְּכָל כּוֹחָם גּוֹדְרִים אֶת עַצְמָם לְבַדֵּל מִדַּרְכֵי הַגּוֹיִים, וּדְבֵקִים בְּמָסֹרֶת אֲבוֹתָם, זֹאת הַזְּכוּת עוֹמֶדֶת לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל בְּחֶשְׁכַּת הַגָּלוּת, אַף אִם חַס וְשָׁלוֹם יִדְלוּ מְאֹד וְיִתְמַעֲטוּ זְכוּיוֹתֵיהֶם, וְעַל יְדֵי זֶה יִזְכּוּ לִגְאֻלָּה.

וְהִנֵּה זְכוּת זוֹ עוֹמֶדֶת לְיִשְׂרָאֵל מִכֹּחַ תְּפִלַּת יַעֲקֹב אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם ״הַצִּילֵנִי נָא״ וְגוֹ׳, וּכְדִבְרֵי הַמִּדְרָשׁ הַנִּזְכָּרִים, שֶׁיַּעֲקֹב אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם הִתְפַּלֵּל בָּזֶה עַל הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים, וְהֵיטִיב עַל הַדּוֹרוֹת הַנִּמּוּכִים, וְרָאָה אֵיךְ יִדְלוּ מְאֹד, עַל כֵּן בִּקֵּשׁ וְהִתְחַנֵּן מְאֹד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא ׳הַצִּילֵנִי נָא׳, וּכְמַאֲמַר חֲזַ״ל (ברכות ט, א) אֵין ׳נָא׳ אֶלָּא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה, שֶׁיַּצִּיל אֶת בְּנֵי